

מתי נולדו השבטים?

כתוב בילקוט שמעוני (פרשת שמות רמז קסב):

ראובן נולד בי"ד בכסליו מת בן קנ"ה שנים.
שמעון נולד בכ"ח בטבת ומת בן ק"כ שנה.
לוי נולד בי"ו בניסן ומת בן קל"ז שנים.
יהודה נולד בט"ו בסיון ומת בן קי"ט שנים.
דן בט' באלול ומת קכ"ה שנה.
נפתלי נולד בה' בתשרי ומת בן קל"ג שנה.
גד בי' במרחשון ומת בן קכ"ה שנים.
אשר בכ' בשבט ומת בן קכ"ג שנים.
יששכר נולד בי' באב ומת בן קכ"ב שנים.
זבולון בז' בתשרי ומת בן ק"י שנה.
בנימין נולד בי"א במרחשון ומת בן קט"ו שנים.
באייר ושבט לא נולדו נשתייר לאפרים ומנשה:

נקרא לרשימה זאת רשימה ראשונה

תאריך לידת בנימין הוא גם תאריך פטירת רחל ובו רבים פוקדים את קבר רחל אמנו.
במאמר קצר זה אנו נדון את משמעות תאריכים אלו.

לפי פשוטו, מדרש זה סותר את עצמו, חולק על המדרשים מקובלים ונסתר ע"י התורה.

(א) הוא סותר את עצמו כי שבט לא נשתייר, לעומת זאת נשתיירו שלשה חדשים: אדר, אייר ותמוז. ואם לא מונים את לוי אז נשאר גם ניסן. ועוד כתוב בילקוט עצמו (פרשת וישלח רמז קל) "ויהי עוד כברת הארץ בשעה שארץ חלולה ככברה והבר מצוי, רבנן אמרי כבר הבר מצוי ועונת גשמים עברה ועדיין השרב לא בא". (וכן כתוב בב"ר וישלח פב). מכאן מוכח שבנימין נולד באביב.

(ב) הוא חולק על סדר עולם, שם כתוב (פרק ב') "נמצאו כל השבטים נולדו בז' שנים חוץ מבנימין כל אחד ואחד לז' חדשים".

(ג) הוא נסתר ע"י פסוקים מפורשים בתורה. כיצד? לפי המדרש שמעון נולד 13 חדשים אחרי ראובן, לוי 15 חדשים אחרי שמעון, יהודה 14 חדשים אחרי לוי, דן 15 חדשים אחרי יהודה (ולא שלשה חדשים כי רחל נתנה את בלהה ליעקב אחרי שנולד יהודה), נפתלי 13 חדשים אחרי דן. לפי פשט התורה, לאה נתנה את זלפה ליעקב אחרי שנולד נפתלי. לכן גד נולד 13 חדשים אחרי נפתלי, ואשר 14 חדשים אחרי גד. אם נניח שראובן נולד 8 חדשים אחרי חתונת

יעקב אז מחתונת יעקב עד לידת גד עברו 105 חדשים, כמעט 9 שנים. (הערה: אנו עושים חשבון של שנים פשוטות אבל אם היו שנים מעוברות, אז מספר השנים לא משתנה בכך). ועדיין לא נולדו ששכר, זבולון ויוסף. והרי יוסף נולד בסוף שבע שנים שניות שיעקב עבד את לבן. על כן בהכרח כל השבטים נולדו תוך שבע שנים.

אומנם אפשר לחשוב שלא נתנה את זלפה ליעקב לא אחרי שנולד נפתלי אלא אחרי שרחל נתנה ליעקב את בלהה. מאחר ויהודה נולד בסיון וגד נולד בחשוון אז בהכרח גד נולד שנה וחמשה חדשים אחרי יהודה ולא חמשה חדשים בלבד כי אין עיבור פחות מששה חדשים. ואשר כאמור נולד 14 חדשים אחרי גד. ואז מחתונת יעקב עד לידת אשר עברו $14+17+14+15+13+8=81$ חדשים או 6.75 שנים. ועדיין לא נתן להכניס כל הלידות עד יוסף תוך 7 שנים.

ונתן לדייק יותר. כתוב "וילך ראובן בימי קציר חטים וכו'" (בראשית ל' י"ד). וקציר חטים מתחיל כידוע בשבועות ככתוב "וחג שבעת תעשה לך בכורי קציר חטים" (שמות ל"ד כ"ב). ולאה התעברה ביששכר אחרי כן. לכן יששכר נולד באב, יותר משנה אחרי קציר חטים זה. מאחר ואשר נולד בשבט אז מלידת אשר עד לידת יששכר עברו שנה וששה חדשים. ומלידת יששכר עד לידת זבולון בתשרי 14 חדשים. ומלידת זבולון עד לידת דינה לפחות 6 חדשים. נמצא שמלידת אשר עד לידת דינה לפחות 38 חדשים או יותר משלש שנים.

לכן נראה שמדרש זה משובש לגמרי. על שער של ילקוט שמעוני כתוב "מיסודו של רבינו שמעון הדרשן מפרנקפורט". רב בצלצל לנדוי כתב במבוא לספר: "אין לך ספר מקיף יותר בספרות ישראל מן הילקוט שמעוני, שמחברו אסף מדרשי חז"ל בהלכה ובאגדה על כל עשרים וארבעה כתבי הקודש, על תורה, נביאים וכתובים ובמשך דורות רבים שימש כספר עזר של הלומדים והדרשנים אשר הורו לעם היהודי את דרכי האמונה, אולם מצד שני אין לך תעלומה גדולה יותר מאשר זהות מחברו".

ועלה בדעתי רעיון הבא כיצד ליישב את המדרש. כידוע ישנה מחלוקת בין רבי אליעזר ורבי יהושע מתי נברא העולם. לפי רבי אליעזר העולם נברא בתשרי ולפי רבי יהושע בניסן. וכן לגבי תחילה וסוף המבול, בחשוון או אייר. וכן לגבי לידת אברהם ויעקב, רבי אליעזר אומר שהם נולדו שתשרי ורבי יהושע אומר שנולדו בניסן. אומנם לגבי יצחק אין מחלוקת, לכל הדעות הוא נולד בפסח ויציאת מצרים היתה בפסח, ארבע מאות שנה אחרי לידתו.

חשבון השנים של יעקב אצל לבן מתחיל מברכת יצחק. לפי פדר"א (פרק לב) זה היה בפסח וכן כתב רש"י על הפסוק "שני גדיי עזים" (בראשית כ"ז ט'). ואז יעקב היה בישיבת עבר 14 שנה עד פסח ועבד שבע שנים עד החתונה בפסח. וראובן נולד בכסלו, שמנה חדשים אחרי החתונה. אבל אפשר לחשוב שיצחק ברח את יעקב בסוכות ואז חתונה היתה בסוכות. ואז לידת השבטים זזת חצי שנה קדימה או אחורה. ומדרש אשר הובא בילקוט שמעוני שילב את שתי השיטות. את לידות "אי זוגיות" של ראובן, לוי, דן וגד מנה מניסן ואת לידות "זוגיות" של

שמעון, יהודה, נפתלי ואשר מנה מתשרי. אבל קציר חיטים של ראובן מפסיק את הרצף. לכן יששכר אשר נולד באב מחושב מחתונה בתשרי וזבולון מחתונה בניסן. ולידת יוסף לא נזכרת. ואילו לידת בנימין מחושבת מחתונה בתשרי. כלומר, יעקב היה אצל לבן 20 שנה מתשרי עד תשרי ואחר כך היה בסוכות שנה וחצי עד ניסן. ורחל התעברה בניסן וילדה את בנימין כעבור שבעה חדשים בחשון.

אבל באמת שיטת חתונה בתשרי לא יכולה להתקיים בפני עצמה כי לא יתכן שיששכר נולד באב. מדוע? לאה התעברה מיעקב בשכר דודאים של ראובן באותו לילה. ומקציר חטים עד אב הקרוב עברו חדשים ועד אב הבא עברו 14 חדשים. לכן נראה ששיטה זאת שולבה במדרש כעין חידה כדי לרמוז לנו מתי נולדו השבטים לפי שיטה האמתית של חתונה בניסן. לכן אנו ניקח ממדרש את תאריכי הלידה מבחינת ימים ונזיז את החדשים של "שיטת תשרי" בששה. ואז נקבל תוצאה הבאה:

רשימה שניה

1. ראובן נולד בי"ד בכסלו
 2. שמעון נולד בכ"ח בתמוז
 3. לוי נולד בי"ו בניסן
 4. יהודה נולד בט"ו בכסלו
 5. דן נולד בט' באלול
 6. נפתלי נולד בה' בניסן
 7. גד נולד בי' בחשון
 8. אשר נולד בכ' באב
- קציר חיטים של ראובן בסיון או תמוז
9. יששכר נולד בי' בשבט
 10. זבולון נולד בז' בתשרי
 11. בנימין נולד בי"א באייר
- באייר ושבט לא נולדו נשתייר לאפרים ומנשה

לא התייחסנו עדיין לשנים מעוברות. ברשימה שקבלנו יש כמה בעיות.

- (א) באייר ושבט דווקא נולדו- בנימין ויששכר
- (ב) שני שבטים נולדו בכסלו- ראובן ויהודה
- (ג) שני שבטים נולדו בניסן- לוי ונפתלי
- (ד) אשר נולד אחרי קציר חיטים
- (ה) אין לנו תאריך לידת יוסף

לגבי א) נניח שמה שכתוב שבשבת לא נולדו- כוונה לפי שיטת חתונה בתשרי. אבל לפי שיטת חתונה בניסן שבת הופך לאב. לכן נגרוס: באייר ובאב לא נולדו. זה עדיין לא פותר את הבעיה כי באייר ואב כן נולדו.

לגבי מעבר משיטת תשרי לשיטת ניסן ניקח בחשבון ששנה יכולה להיות מעוברת (בין שהיא בפועל היתה כזאת בין שלא היתה). לכן לגבי יהודה אשר לפי הילקוט נולד בסיון, אם מחסירים ששה חדשים בשנה מעוברת מקבלים טבת. שמעון לפי הילקוט נולד בטבת. אם מוסיפים ששה חדשים בשנה מעוברת מקבלים סיון. אשר נולד בשבת. אם מוסיפים ששה חדשים בשנה מעוברת מקבלים תמוז. בנימין נולד בחשון. אם מוסיפים ששה חדשים בשנה מעוברת מקבלים ניסן. נפתלי נולד בתשרי. אם מוסיפים ששה חדשים בשנה מעוברת מקבלים אדר ב'.

ואת לידת יוסף יש לכוון לסוף שבע שנים, לניסן. לאיזה יום בדיוק? החתונה עם לאה היתה בט"ו בניסן. ורחל נתנה ליעקב כעבור שבוע. אנו נכוון את לידת יוסף לשבע שנים אחרי חתונה עם רחל, לשביעי של פסח, כ"א בניסן. זהו יום קריעת ים סוף וכידוע הים נס לפני ארונו של יוסף.

קבלנו רשימה שלישית:

1. ראובן י"ד בכסלו
 2. שמעון כ"ח בסיון
 3. לוי י"ו בניסן
 4. יהודה ט"ו בטבת
 5. דן ט' באלול
 6. נפתלי ה' באדר ב'
 7. גד י' בחשון
 8. אשר כ' בתמוז
- קציר חיטים של ראובן בתמוז אחרי כ'
9. יששכר י' בשבת
 10. זבולון ז' בתשרי
 11. יוסף כ"א בניסן
 12. בנימין י"א בניסן

באייר ואב לא נולדו נשתייר לאפרים ומנשה

ברשימה זאת בניסן נולדו שלשה שבטים: לוי, יוסף ובנימין. אבל אם מונים את אפרים ומנשה בתור שבטים, אז לא מונים את יוסף ולוי. על כן בכל חודש נולד שבט אחד.

כתוב בגמרא (ראש השנה י"א ע"א) "בראש השנה נפקדה שרה, רחל וחנה". ויש לומר שרחל נפקדה פעמים בר"ה וילדה כעבור ששה חדשים וכמה ימים. ויעקב נסע מסוכות בסוכות אחרי שידע שרחל התעברה בבנימין.

וכעת מסתדר יפה החשבון של 22 שנה שיעקב לא ראה את יצחק. יצחק בירך את יעקב בפסח. אחרי כן יעקב נטמן 14 שנה בישיבת עבר, אחר כך היה 20 שנה אצל לבן ושנה וחצי בסוכות. ואחר כך נסע לשכם ומשם לבית אל וישב בבית אל ששה חדשים. ובי"א ניסן נסע מבית אל לכיוון חברון ובדרך סמוך לבית לחם נולד בנימין ומתה רחל. למחרת י"ב ניסן יעקב נסע למגדל עדר. וכתוב "ויהי בשכן ישראל בארץ ההיא". משמע שהיה שם כמה ימים. ומיעוט מספר מרובה שלשה. לכן נומר שיעקב שכן במגדל עדר מי"ב ניסן עד י"ד ובט"ו ניסן בא משם לחברון. אומנם לפי חשבון זה יעקב ישב בבית אל לא ששה חודשים אלא פחות 10 ימים (מכ"א תשרי עד י"א ניסן), רוב החודש נחשב ככולו.

נצרך לתאריכים אלו שנים ונעשה חשבון שנים פשוטות ומעוברות. נזכיר שלפי המקובל, יציאת מצרים היתה בפסח שנת 2448 למנין וי"ד (זהו מנין המתחיל בתשרי של מולד יום ו' י"ד שעות). אבל אנו מונים שנים לפי מנין בהר"ד (יום ב' ה' שעות ר"ד חלקים) אשר מתחיל ממולד תשרי שנת תוהו ומוסיף שנה למנין וי"ד. לכן יציאת מצרים היתה בפסח 2449 בהר"ד ויצחק נולד בפסח 2049. והוא ברך את יעקב בפסח שנת 2172 כאשר היה בן 123. חתונת יעקב היתה 21 שנה אחרי כן בפסח 2193. לפי כללי לוח שלנו, יש לחלק את השנה ב-19. אם שארית היא 3,6,8,11,14,17,19 אז השנה היא מעוברת, אחרת היא פשוטה. אומנם כלל זה מבוסס על תקופת רב אדא ולא על תקופת שמואל. אבל בשנת 2205 שתי התקופות השתוו. לכן סדרת שנים מעוברת תואם את הלוח שלנו.

לפי חשבון זה, שנים מעוברות בתקופה שיעקב היה אצל לבן הן: 2188, 2191, 2193, 2196, 2199, 2202, 2204, 2207. רשימת תאריכי לידה עם השנים היא

רשימה רביעית: (שנים מעוברות 2194, 2197, 2199 כמו שיתברר בהמשך)

חתונת יעקב ט"ו בניסן 2193

1. ראובן י"ד בכסלו 2194, 8 חדשים פחות יום מחתונה
2. שמעון כ"ח סיון 2194, 7 חדשים ועוד 14 יום מראובן
3. לוי י"ו בניסן 2195, 10 חדשים פחות 12 יום משמעון
4. יהודה ט"ו בטבת 2196, 9 חדשים פחות יום מלוי
5. דן ט' באולול 2196, 8 חדשים פחות 6 ימים מיהודה
6. נפתלי ה' באדר ב' 2197, 7 חדשים פחות 4 ימים מדן
7. גד י' בחשוון 2198, 8 חדשים ו-5 ימים מנפתלי
8. אשר כ' בתמוז 2198, 8 חדשים ו-10 ימים מגד קציר חיטים של ראובן בתמוז אחרי כ' בתמוז 2198
9. יששכר י' בשבט 2199, 7 חדשים פחות 10 ימים מאשר
10. זבולון ז' בתשרי 2200, 9 חדשים פחות 3 ימים מיששכר
11. יוסף כ"א בניסן 2200, 6 חדשים ו-14 יום מזבולון

12. בנימין י"א בניסן 2208

באייר ואב לא נולדו נשתייר לאפרים ומנשה.

ובהמשך נדייק את תאריכי לידה של מנשה ואפרים:

13. מנשה א' באייר 2230

14. אפרים א' באב 2236

יש כאן בעיה חמורה: נפתלי נולד באדר ב' בשנת 2197 אבל זאת שנה פשוטה! ואם נניח שנפתלי נולד באדר של שנה פשוטה אז הפרש זמן בין דן ונפתלי יהיה פחות משהיה חדשים. וזה לא יתכן כי את דן ונפתלי ילדה בלהה ואין הריון פחות משהיה חדשים. אומנם אפשר להשאיר לידת נפתלי בה' ניסן 2197 ובנימין בי"א אייר 2208 כמו ברשימה השניה. אבל אז נשתיירו חדשים אדר ואב, ואין שום הסבר למשפט בילקוט שמעוני: באייר ושבת לא נולדו. וגם לא מתקיים מניין 22 שנה שיעקב לא ראה את יצחק. לכן אנו נשנה קצת את סדר שנים מעוברות: במקום 2193, 2196, 2199 נעשה 2194, 2197 ו- 2199 ואילו שנה 2193 פשוטה.

האם הדבר יתכן מבחינת כללי העיבור? נזכיר שכלל עיקרי בעיבור הוא שתקופת ניסן לא נופלת אחרי ט"ו בניסן. בשנה 2193 מולד ניסן היה ביום רביעי בשבוע בשעה 8.1 אחרי השקיעה ותקופת ניסן היתה בכניסת שבת כעבור 16 יום. אם מקדשים חודש על פי ראייה, מאחר וירח יראה רק בליל שישי, אז א' בניסן יהיה ביום שישי. על כן תקופה נופלת בדיוק בסוף ט"ו ניסן. זהו מצב גבולי ומותר לא לעבר את השנה. מאחר ויעקב מיהר לבוא אל רחל (ראה רש"י על הפסוק בראשית כ"ט כ"א) הוא קיצר את השנה. ולכן לא התנגד כי ממלא התווסף חודש לשבע שנים הבאות של עבודת יעקב. אם שנה 2193 פשוטה אז בהכרח 2194 מעוברת ו- 2195 פשוטה.

האם אפשר לעשות שנה 2196 פשוטה? מולד ניסן היה ביום רביעי 23.3 שעות. תקופת ניסן היתה ביום שלישי 18 שעות, 20 יום אחרי מולד. גם אם קובעים ר"ח ניסן ביום שישי, תקופה נופלת בי"ט ניסן. לפי כלל של תקופה היה צריך לעבר את השנה. אבל יש שיקולים אחרים לעיבור של שנה, כגון אביב של שעורים. יתכן שאחרי שעשו שנה 2194 מעוברת, הזיזו שנה מעוברת הבאה ל- 2197 ושנה 2199 נשארה במקומה.

אבל בפרקי דרבי אליעזר (פרק שמיני) כתוב "יצא יעקב לחוצה לארץ ובקש לעבר את השנה בחוצה לארץ. אמר לו הקדוש ברוך הוא יעקב אין לך רשות לעבר את השנה בחוצה לארץ, הרי יצחק אביך הוא יעבר את השנה בארץ וכו'". (וצ"ע איך יצחק יכול היה לעבר שנים אם היה סומא). ומיהו אין כאן סתירה כי עיבור שנת 2194 לא נוגד את הכללים ועיבור שנת 2197 נגרר אחריה. עדיין אין לשלול אפשרות ששנים מעוברות היו 2193 ו- 2196. לכן נציג גם רשימת תאריכים לפי אפשרות זאת:

רשימה חמישית: (שנים מעוברות 2193, 2196, 2199)

חתונת יעקב ט"ו בניסן 2193

1. ראובן י"ד בכסלו 2194, 8 חדשים פחות יום מחתונה
 2. שמעון כ"ח בסיון 2194, 6 חדשים ועוד 14 יום מראובן
 3. לוי י"ו בניסן 2195, 10 חדשים פחות 12 יום משמעון
 4. יהודה ט"ו בטבת 2196, 9 חדשים פחות יום מלוי
 5. דן ט' באלול 2196, 9 חדשים פחות 6 ימים מיהודה
 6. נפתלי ה' בניסן 2197, 7 חדשים פחות 4 ימים מדן
 7. גד י' בחשון 2198, 7 חדשים ו- 5 ימים מנפתלי
 8. אשר כ' בתמוז 2198, 8 חדשים ו- 10 ימים מגד קציר חיטים של ראובן בתמוז אחרי כ' בתמוז 2198
 9. יששכר י' בשבט 2199, 7 חדשים פחות 10 ימים מאשר
 10. זבולון ז' בתשרי 2200, 9 חדשים פחות 3 ימים מיששכר
 11. יוסף כ"א בניסן 2200, 6 חדשים ו- 14 יום מזבולון
 12. בנימין י"א באייר 2208
- באדר ואב לא נולדו נשתייר לאפרים ומנשה
בהמשך נדייק:
13. מנשה נולד בא' באב 2230
 14. אפרים נולד באדר 2236

לפי רשימה זאת יעקב היה בבית אל ששה חדשים ועוד עשרים יום. והוא בא לחברון באייר ולא ראה את אביו 22 שנה וחודש, ולא מקפידים על חודש.

האם רשימות אלו מקיימות תנאים של תקופת הריון? כתוב בגמרא (ר"ה י"א ע"א) יולדת לשבעה - יולדת למקוטעין, שנאמר ויהי לתקפות הימים, מיעוט תקופות - שתים, ומיעוט ימים - שנים. מכאן הריון קצר ביותר הוא ששה חדשים ויומיים. ויתכן שתקופה כאן היא רבע משנת השמש. ואז תקפות הימים זהו 182.5 יום ועוד יומיים, או ששה חדשים ועוד 7.5 יום. מאידך, הריון של שבעה לא יכול להיות יותר משבעה חודשים. לכן אם בנימין נולד בי"א אייר אז רחל התעברה בי"א תשרי. ועוד, אשה לא יכולה להתעבר בימי נידות שלה. לכן היא לא יכולה להתעבר תוך שבעה ימים אחרי לידה.

ברשימות חמישית ישנו הפרש ששה חדשים ו- 14 יום בין ראובן לשמעון. אם יחד עם ראובן נולדה בת תאומה, אז לאה היתה נידה שבועיים עד כ"א כסליו. וחסר שבוע להריון הקצר ביותר של שמעון. לכן צריך לומר שיעקב לא שמר דיני תורה בחוץ לארץ ומבחינה טבעית אשה יכולה להתעבר שבוע אחרי לידת הבת כמו אחרי לידת הבן.

ישנו אותו הפרש בשתי הרשימות, רביעית וחמישית, בין זבולון ליוסף- ששה חדשים ו- 14 יום. אומנם את זבולון ילדה לאה ואת יוסף - רחל. אבל לאה ילדה את דינה. ויש כידוע קשר בין לידת יוסף ללידת דינה. כתוב בגמרא (ברכות ס' ע"א) שלאה דנה דין בעצמה, הפך זכר

במעיה לנקבה ונקבה במעי רחל לזכר. ולפי ת"י התחלפו עוברים במעי לאה ורחל ביניהם. משמע מכאן קצת שרחל ולאה התעברו בו זמנית. ואם יחד עם זבולון נולדה בת ולאה היתה טמאה שבועים, גם כאן י"ל שלאה וכן רחל התעברו שבוע אחרי לידת זבולון, בי"ד תשרי 2200 (ויעקב בא על שניהן באותו לילה).

כל יתר ההפרשים גדולים יותר. לגבי קציר חיטים- אולי ראובן מצא דודאים בסוף קציר חיטים כדי לא ליהנות מגזל. קציר שעורים נמשך מפסח עד עצרת 49 יום. אם קציר חיטים נמשך מעצרת 49 יום אז הוא מסתיים בכ"ה תמוז. ממנו עד לידת יששכר ששה חדשים ו-15 יום- יותר מהריון הקצר ביותר.

כעת נתייחס לזמן לידת מנשה ואפרים. יוסף יצא מבית האסורים בר"ה (ר"ה י"א ע"א) כאשר היה בן שלשים (בראשית מ"א מ"ו). ומאחר והוא נולד בניסן אז היה בן 29.5 כי מקצת שנה ככולה. מכאן זה היה בר"ה של 2230. ויש להקדים את לידת מנשה ככל האפשר כי בזמן שבאו האחים בתחילת שנה שניה של רעב היא שנת 2238 מנשה היה מליץ בין יוסף לאחים וכעבור שנה הוא היה אחראי על ביתו של יוסף (ת"י בראשית מ"ג ט"ז). מאידך יש לאחר את לידת אפרים ככל האפשר כי הוא נולד "בטרם תבוא שנת הרעב" (בראשית מ"א נ'). לפי רשימה רביעית אפרים ומנשה נולדו באייר ובאב. לכן צריך להקדים לידת מנשה לא' אייר שנת 2230 ואת לידת אפרים לאב שנת 2236, סמוך לתחילת שנת רעב בתשרי 2237. ויתכן שיוסף כיון להריון אפרים של תשעה חדשים כדי שיוולד בר"ה 2237 אבל הריון שלו נמשך שבעה חדשים. לכן אפרים נולד בא' אב 2236. אם יוסף התחתן עם אסנת מיד אחרי שיצא מבית האסורים בר"ה של שנת 2230 אז עד לידת מנשה עברו 7 חדשים (הערה: שנה 2230 היא שנת 7 במחזור של 19 והיא שנה פשוטה).

ואפשר לחשב את יום לידת מנשה מתוך מנין משפחות מנשה בפרשת פנחס. כתוב שם (במדבר כ"ו כ"ט-ל"ב) "בני מנשה למכיר משפחת המכירי ומכיר הוליד את גלעד לגלעד משפחת הגלעדי. אלה בני גלעד איעזר משפחת האיעזרי לחלק משפחת החלקי. ואשראיל משפחת האשראילי ושכם משפחת השכמי ושמידע משפחת השמידעי וחפר משפחת החפרי". מנויות כאן שש משפחות של נינים של מנשה. ורש"י (שם, כ"ו כ"ד) כתב "כל המשפחות נקראו ע"ש יורדי מצרים. והנולדין משם והלאה לא נקראו המשפחות על שמם חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כולם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימין ומצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו למשפחות". ולא התפרש מתי נולדו צאצאי אפרים ומנשה אשר מהם יצאו משפחות. ונראה לדמות אותם לבני בלע, שהיתה אמן מעוברת. אבל לא בזמן שירדו למצרים אלא בזמן שמת יעקב. מתי נפטר יעקב אבינו? לפי רבי יהושע הוא נולד בניסן כאשר יצחק היה בן ששים, דהיינו בניסן 2109. והוא חי 147 שנה. ומאחר וקב"ה ממלא שנות צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש, אז נפטר בניסן 2256. אבל לפי רבי אליעזר יעקב נולד בתשרי ובהכרח הוא נולד בתשרי של שנת 2109 ולא 2110 כי אז יצחק היה בן ששים וחצי והיה נקרא בן ששים ואחד. לכן לפי רבי אליעזר יעקב נפטר בתשרי 2256.

איך יתכן שששה נינים של מנשה נולדו לפני שנת 2256? גמרא בסנהדרין (ס"ט ע"ב) עושה חשבון לגבי כלב שנולד לו נין בצלאל כאשר כלב היה בן 26. לפי חשבון זה כל אחד ילד בן שמנה וכל עיבור היה שמנה חדשים. אף אנו נניח שמנשה התחתן בגיל שמנה וילד כעבור שמנה חדשים את מכיר, ומכיר התחתן בגיל שמנה וילד כעבור שמנה חדשים את גלעד, וגלעד התחתן בגיל שמנה ואשתו ילדה כעבור שמנה חדשים ששה בנים בכרס אחד. ואז בנים אלו נולדו 26 שנה אחרי לידת מנשה, בא' אייר שנת 2256, שבעה חדשים אחרי פטירתו של יעקב. ואם הריון זה נמשך שבעה חדשים אז אשת גלעד התעברה בא' תשרי ביום פטירתו של יעקב. לכן ששה בנים אלו יסדו משפחות. פתרון מצומצם זה מחייב את לידת מנשה בא' אייר.

וקצת קשה שמנשה שימש בשנת 2238 היא שנה שניה של רעבון. ולמדנו מיוסף שאסור לאדם לשמש מיטתו בשני רעבון. ושפתי חכמים (בראשית מ"א נ') תרצו לגבי לוי שלחשוכי בנים מותר. ומאחר ומנשה בגיל שמנה היה ראוי להוליד ולא היו לו בנים, אז מותר היה לו להוליד את מכיר בשנת רעבון.

ואפשר לחשבן בדוחק שניני מנשה נולדו לפני פטירת יעקב. כיצד? הריון קצר ביותר הוא ששה חדשים ושבוע. ואם אשה מתעברת מיד כמו בנות לוט, אז יכולה ללדת ששה חדשים ושבוע אחרי החתונה. ואז קצרנו את 26 שנה לעיל בחמשה חדשים ושבוע. ועוד אפשר לשחק עם שנים מעוברות ולהחסיר עוד שני חדשים.

לעומת מנשה, אצל אפרים נמנו משפחות בנים שותלח, בכר ותחן, ומשפחת ערן בנו של שותלח. ואם אפרים ילד את שותלח בגיל שמנה ושותלח ילד את ערן בגיל שמנה וכל עיבור נמשך שמנה חדשים אז ערן נולד בכסלו שנת 2254, בחיי יעקב.

חשבון שעשינו לעיל מתאים לרשימה רביעית. אבל לפי רשימה חמישית אפרים ומנשה נולדו באדר ואב. אם נעמיד לידת מנשה באדר שנת 2230 אז מחתונת יוסף בתשרי 2230 עד הלידה עברו פחות מששה חדשים! אומנם אפשר לשנות סדר שנים מעוברות כדי ששנה 2230 תהיה מעוברת ולקבוע יום לידת מנשה בסוף אדר ב'. אבל שינוי זה יסתור את כללי העיבור. ועוד, כתוב בפדר"א בפרק שמני אשר הבאנו לעיל, שיעקב מסר ליוסף ונכנס בסוד העבור ועבר את השנה במצרים. ומשמע שזה קרה אחרי שיעקב ירד למצרים. לכן י"ל שמנשה נולד בא' אב. ואז לחשבון המצומצם שעשינו לעיל מא' אייר יחסרו חדשים! אומנם אפשר לעשות חשבון יותר מצומצם מאשר שמנה חדשים מחתונה ללידה, כגון חודש לעיבור וששה חדשים ושבוע להריון. ואז אשת גלעד היתה מעוברת בזמן פטירת יעקב. אבל אין בכך מופת. וגם לידת אפרים באדר 2236 לא סמוכה לתחילת הרעב.

אפשרות אחרת היא לומר שרשימה חמישית מתאימה דווקא לדעת רבי יהושע לפיה יעקב נולד בניסן ומן הסתם נפטר בניסן שנת 2256. ואז אפשר לקבוע את לידת מנשה באב 2230 ואת אפרים באדר 2236. ואין בכך מופת.

תוספת: חשבון ימים טהורים

בפרק זה אנו ננסה לעשות חשבון ימים טהורים ושל וסתות ולבדוק האם הוא מסתדר עם תאריכי לידה של השבטים ונתונים אחרים.

אנו נסתמך על דעה של רמב"ם בהל' איסורי ביאה (פ"ו ה"ו) "כל ימי האשה מיום שיקבע לה וסת עד שתמות או עד שיעקר הוסת ליום אחר תספור לעולם שבעה מתחלת יום הוסת ואחריהן אחד עשר [ואחריהן] שבעה ואחריהן אחד עשר, ותזהר במנין כדי שתדע בעת שתראה דם אם בימי נדה ראתה או בימי זיבה, שכל ימיה של אשה כך הן שבעה ימי נדה וי"א ימי זיבה, אלא אם כן הפסיקה הלידה כמו שיתבאר". ונראה שמיד אחרי הלידה שוב מתחיל רצף של 7, 11, 7, 11 וכו' ואין 33 ימים טהרה לבן או 66 לבת וכן שבוע נוסף של טומאת נידה לבת משפיעים על הסדר הזה. אם נדע מתי התחיל מחזור של אשה, נוכל לחשבן ימים בהם היא יכולה להתעבר. לגבי עיבור האשה כתוב בגמרא (נדה, ל"א ע"ב) "אמר רבי יצחק אמר רבי אמי: אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה, שנאמר הן בעון חוללתי. ורבי יוחנן אמר: סמוך לטבילה, שנאמר ובחטא יחמתני אמי".

אילו הריון של שבטים היה נמשך תשעה חדשים אז מתוך תאריך לידה יכולנו לדעת את תאריך עיבור ולבדוק האם הוא נופל סמוך לטבילה או סמוך לוסתה. אבל כל ההריונות היו של שבעה חדשים ובמקרה זה אשה יולדת גם למקוטעין, עד כדי הריון קצר ביותר של שש חדשים ושבוע. טווח של אי ודאות של 22-23 יום לגבי אורך הריון מאפשר כל יום במחזור 18 בתור תחילת הריון. אבל יש כמה הריונות יוצאים מן הכלל. נדון בהם בפירוט.

1) לאה התעברה בקציר חיטים. לפי השערה שלנו קציר חיטים היה בכ"ה תמוז שנת 2198. לידה אחרונה שלה היתה של יהודה, בט"ו טבת 2196. בין שני תאריכים אלו היתה שנה אחת מעוברת (2196 או 2197). לכן לפי שתי הרשימות עברו ביניהם שנתיים שבהן 25 חדשים ועוד 6 חדשים ו-10 ימים, סה"כ 925.45 יום (אנחנו מחשבים אורך חודש ממוצע לפי 29.5 יום ותשצ"ג חלקים). בפועל מספר ימים יכול להיות בטווח 924-927. אם נחלק 925.45 ב-18, נקבל שארית 7.45. זה מתאים בדיוק לדעה שאשה מתעברת סמוך לטבילה, אבל לא לדעה שמתעברת סמוך לוסתה. כדי שקציר חיטים ייפול ליום 18 של מחזור, צריך להזיז אותו כ-10 ימים קדימה ל'ה' אב. אבל אז מקציר חיטים עד לידת יששכר ב' שבט אין ששה חדשים ו-5 ימים, פחות מהריון קצר ביותר. אפשרות אחרת להקדים קציר חיטים ב-8 ימים ל"ז באב, לפני לידת אשר. ואפשר לתרץ שאין מוקדם ומאוחר בתורה, ויתכן שראובן מצא דודאים לפני לידת אשר. ולכן יעקב התכוון לבוא אל רחל ולא אל לאה.

2) לפי רשימה חמישית בנימין נולד בי"א אייר 2208. מאחר ורחל התעברה בסוכות לפני ט"ו תשרי, ומאחר והריון של שבעה חדשים לא יכול להיות יותר משבעה חדשים, אז היא התעברה בין י"א לט"ו תשרי. מלידת יוסף בכ"א ניסן 2200 עד י"א תשרי 2208 עברו 7.5 שנים (מתוכם שלש שנים 2202, 2204, 2207 מעוברות) פחות 10 ימים. סה"כ 93 חדשים פחות 10 ימים

או 2736.34 יום שהם נותנות שארית 0.34 יום. כלומר, יום של וסת או יום לפני וסת. זה מתאים מצויין לשיטה שאשה מתעברת סמוך לוסתה אבל בשום פנים ואופן לא לשיטה שמתעברת סמוך לטבילה. אומנם יש אפשרות שהריון של בנימין נמשך 9 חודשים. מלידת יוסף עד לידת בנימין בי"א אייר 100 חודשים פחות 10 ימים. אם הריון של בנימין נמשך 271 יום כמו גימטריא של "הריון" אז הוא התחיל ביום 8 של מחזור, יום אחרי טבילה! ואז רחל התעברה בה' או ו' אב. ולא מתקיים שבר"ה נפקדה רחל. אבל אפשר לפרש שרחל נפקדה בר"ה דווקא בהריון של יוסף ולא של בנימין.

ויש עוד אפשרות שבנימין נולד בי"א ניסן ויעקב עיבר את שנת 2208 לא כדין כדי שיחשב שהוא חזר לחברון בט"ו ניסן. ואז י"א ניסן הוא בעצם י"א אייר. ולמ"ד שאשה מתעברת סמוך לטבילה יש לומר שהריון עם בנימין נמשך 271 יום כנ"ל.

3) לפי רשימה רביעית בנימין נולד בי"א ניסן. ואם רחל נפקדה בבנימין בר"ה אז היא התעברה לא לפני א' תשרי. מאידך היא התעברה לא יאחר ד' תשרי כי הריון קצר ביותר ששה חודשים ושבוע. מלידת יוסף בכ"א ניסן 2200 עד א' תשרי 2208 תשרי עברו 2726.34 יום או שארית 8.34. רחל טבלה ערב ר"ה והתעברה בר"ה עצמה! וסת הבא שלה אמור היה לחול בי"א או י"ב בתשרי. ומאחר ולא ראתה, ידע יעקב שהיא מעוברת. לכן נסע מסוכות בט"ו תשרי. חשבון זה מתאים דוקא לשיטה שמתעברת סמוך לטבילה ולא שמתעברת סמוך לווסתה. אבל יתכן שהריון של רחל נמשך 9 חודשים. מכ"א ניסן 2200 עד י"א ניסן 2208 99 חודשים פחות 10 ימים או 2193.53 יום. כתוב בגמרא (נידה, ל"ח ע"א) "אמר שמואל אין אשה מתעברת ויולדת אלא למאתים ושבעים ואחד יום, או למאתים ושבעים ושנים יום או למאתים שבעים ושלושה". אם מחסירים 271 יום מקבלים 2642.53 או שארית 14.5. ואם מחסירים 272 מקבלים 13.5 ואם 273 מקבלים 12.5. אבל סמוך לווסת זהו 17 או 18 יום במחזור. מכאן נתן להסיק:

שלמ"ד שאשה מתעברת סמוך לווסתה, תאריכי לידת השבטים כמו ברשימה החמישית.

ולמ"ד שאשה מתעברת סמוך לטבילה ורחל נפקדה בבנימין בר"ה, תאריכי לידה כמו ברשימה רביעית. ואם רחל לא נפקדה בבנימין בר"ה אז יתכן שתאריכי לידה כמו ברשימה חמישית.

4) רחל אמרה ללבן "דרך נשים לי". לבן בוודאי ידע לעשות חשבון מחזוריים מלידת יוסף כדי לבדוק האם היא משקרת. במאמר [ויצא יעקב מבאר שבע](#) (פרק 5) הראנו שיעקב יצא מחרן בא' אייר ולבן השיג אותו בה' אייר שנת 2006. מלידת יוסף עד כאן 6 שנים (מתוכם שנים מעוברות) ו-14 יום או 2199.26 יום או שארית 3.26. כלומר, זה היה יום שלישי למחזור של רחל. וכידוע יום שלישי למחלה הוא קשה ביותר (לפחות לגבי מילה). (הערה: ואין להקשות שלא לא יושבה למרות שילדה את דינה באותו יום כמו רחל את יוסף, כי לא כל אשה נידה שופעת באותו אופן). מכאן ראייה נוספת שיוסף נולד בכ"א ניסן ולא בט"ו (כי אלמלא הקשר בין דינה ליוסף, רחל היתה יכולה להתעבר ביום לידת זבולון ז' תשרי וללדת בי"ד או ט"ו ניסן).

5) יש להניח שרחל ולא היה טהורות ביום חתונה ט"ו ניסן 2193 כי יעקב חשב שהוא נושא את רחל, ורחל היתה טהורה כאשר יעקב נשא אותה אחרי שבעה ימי משתה בכ"א או כ"ב ניסן.

ועוד התברר לעיל שרחל התעברה ביוסף בי"ד תשרי 2200. מכאן נתן לחשב ימי מחזור שלה אחורה. למ"ד שאשה מתעברת סמוך לטבילה, י"ד תשרי 2200 היה יום 8 של מחזור. מט"ו ניסן 2193 עד י"ד תשרי 2200 עברו 6.5 שנים פחות יום. לפי רשימה רביעית היו שם 3 שנים מעוברות (2194, 2197 ו-2199). לכן עברו 81 חודש פחות יום שהם 2390.98 יום, שארית 14.98 יום. לכן ט"ו ניסן 2193 היה יום 11 למחזור וכ"א ניסן 2193 היה יום 17 למחזור. מכאן רחל היתה טהורה כל הימים מט"ו עד כ"א ואף בכ"ב בניסן 2193. אבל למ"ד אשה מתעברת סמוך לוסתה, י"ד תשרי 2200 היה יום 18 של מחזור. לכן ט"ו ניסן 2193 היה יום 3 למחזור ורחל לא היתה טהורה אז.

כעת נעשה חשבון לפי רשימה חמישית. מט"ו ניסן 2193 עד י"ד תשרי 2200 עברו 80 חדשים פחות יום או 2361.44 יום, שארית 3.44. למ"ד אשה מתעברת סמוך לטבילה ט"ו ניסן 2193 היה יום 4.5 למחזור ורחל לא היתה טהורה. אבל היתה טהורה בכ"א בניסן. לעומת זאת למ"ד אשה מתעברת סמוך לוסתה ט"ו ניסן 2193 היה יום 14.56 למחזור. רחל היתה טהורה בו אבל לא היתה טהורה בכ"א בניסן.

מסקנת סעיף זה: למ"ד שאשה מתעברת סמוך לטבילה, בהנחה שרחל היתה טהורה בט"ו ניסן, נתן לקיים רק רשימה רביעית. יתר על כן, רחל היתה טהורה עד כ"ב בניסן.

למ"ד אשה מתעברת סמוך לוסתה, בהנחה שרחל היתה טהורה בט"ו ניסן, נתן לקיים רק רשימה חמישית. ורחל לא היתה טהורה בכ"א ניסן. וצריך אז לפרש "ויבא גם אל רחל", לא מיד אחרי שלבן נתן לה ליעקב בסוף שבוע של לאה.

6) רחל היתה טהורה בקציר חיטים בכ"ה תמוז 2198 כי יעקב חשב לבוא אליה. ממנו עד י"ד תשרי 2200 של תחילת הריון יוסף לפי שתי הרשימות עברה שנה מעוברת (2199) ועוד 3 חדשים פחות יום או 461.49 יום- שארית 11.49. אם י"ד תשרי 2200 היה יום 8 במחזור אז כ"ה בתמוז 2196 היה יום 14.5 במחזור ורחל היתה טהורה (אבל לא יכלה להתעבר). לעומת זאת אם י"ד תשרי היה יום 18 במחזור אז כ"ה בתמוז היה יום 6.5 ורחל לא היתה טהורה. אבל כבר הראנו בסעיף 1) שלמ"ד שאשה מתעברת סמוך לוסתה, קציר חיטים היה לא בכ"ה אלא בי"ז בתמוז. אם כ"ה בתמוז הוא יום 6.5 במחזור אז י"ז בתמוז הוא יום 16.5 במחזור ורחל היתה טהורה בו.

מסקנה: לפי שתי השיטות רחל היתה טהורה בקציר חיטים. אבל למ"ד שאשה מתעברת סמוך לוסתה, קציר חיטים היה בי"ז תמוז לפני לידת אשר.

7) אחרי מיתת רחל, יעקב נתן מיטתו באוהל בלהה. זה קרה במגדל עדר. לפי רשימה רביעית זה קרה בין י"ב לי"ד ניסן 2208. האם בלהה היתה אז ראויה לביאה? בלהה ילדה את נפתלי בה' אדר ב' 2197. בין שני תאריכים אלו עברו 11 שנים וחדש ו- 9-7 יום. שנים מעוברות 2199, 2202, 2204, 2207-4 מתוך 11. סה"כ 137 חדשים ו- 7 עד 9 יום. זהו 4052.69-4054.69 יום או 4.69-2.69 יום. בלהה לא היתה טהורה. לפי רשימה חמישית נפתלי נולד בה' ניסן 2197 ויעקב היה במגדל עדר בין י"ב אייר לי"ד אייר. זהו אותו מרווח כמו לעיל. מכאן יעקב לא התכוון

לבוא אל בלהה, רק קבע מיטתו באוהל שלה להראות כבוד לרחל. האם לאה היתה טהורה אז?
היא ילדה את דינה בכ"א ניסן 2200. לפי רשימה רביעית מאז עד י"ב ניסן 2208 עברו 8 שנים
(מתוכם 3 מעוברות) פחות 9 יום או 2914.53 יום-שארית 16.5. לאה היתה טהורה ואפילו
ראויה להתעבר סמוך לוסתה בי"ד ניסן. עד י"ב אייר עבר חודש נוסף או יום 10 במחזור. לאה
היתה טהורה. ונראה שיעקב לא רצה לשמש בכלל כי היה באבל. אבל הוא היה מחוייב לפי נדר
של לבן- "אם תענה את בנתי". לכן הוא קבע מיטתו באוהל בלהה כי מצד אחד הוא אסור לשמש
אתה כי היא לא טהורה ומצד שני הוא פטור באותו זמן לבוא אל לאה. וראובן לא הבין את הדבר
וחשב שיעקב העדיף את בלהה על פני לאה. וראובן כמובן לא שימש עם בלהה.

(8) לפי רשימה רביעית מנשה נולד בא' אייר 2230 ואפרים א' אב 2236. אם הריון של אפרים
היה 7 חדשים אז אסנת התעברה בו א' טבת 2236. (שנים מעוברות 2231, 2234, 2237).
מרווח 6 שנים פחות 4 חדשים או 70 חדשים או 2067.14 יום, או יום 15.14 במחזור. מאידך,
אם יוסף כיוון להריון של עד 273 יום ולידה לפני ר"ה אז הוא כיוון את עיבור אסנת 7 ימים
לפני א' טבת ביום 8.14 של מחזור. סמוך לטבילה. אולי הוא שמש סמוך לטבילה וסמוך לוסתה
בג' או ד' טבת.

למסקנה: דעה שאשה מתעברת סמוך לטבילה (היא דעת רבי יוחנן) תואמת את רשימה רביעית
באופן מושלם בלי שום תירוצים דחוקים. לעומת זאת דעת שאשה מתעברת סמוך לוסתה (היא
דעת רבי אמי) תואמת רשימה חמישית והיא מחייבת תירוצים דחוקים: א) ראובן מצא דודאים
לפני לידת אשר; ב) רחל היתה לא טהורה בזמן שלבן נתן אותה ליעקב. פרט לכך ישנם קשים
עם רשימה חמישית בפני עצמה כמו ציינו לעיל: יעקב לא ראה את אביו 22 שנה וחודש, ועוד-
לא נתן ליישב את המשפט בילקוט שמעוני "באייר ושבת לא נולדו נשתייר לאפרים ומנשה"
אפילו ע"י הזזה של ששה חדשים.